

I begyndelsen var Afrika...

Anmeldt af Jesper Dahlgaard, ph.d./seniorforsker, jesper.o.dahlgaard@gmail.com

■ Søren Rasmussen er uddannet biolog og har gennem 25 år arrangeret safarirejser i Afrika. I sin bog deler han ud af sine oplevelser, tanker og erfaringer omkring Afrika, dets mennesker og dets natur, herunder livets udvikling og evolutionens forunderlige verden.

Bogen tager sin begyndelse med forfatterens første besøg i Kenya i 1984, hvor han bl.a. efter en kort introduktion til, hvordan man med et spyd håndterer et løveangreb, må tilbringe en nat alene i et telt på en brink ved Mara River:

En større løveflok omringede lejren, mens leoparder sneg sig rundt i træerne, og hyænerne ventede pant i baggrunden på de sørgelige rester. Jeg gik langsomt ind i teltet og lynede ned. Telte skulle være helt sikre, men spyddet kom med ind...

Savannens mennesker

Forfatteren overlevede natten, og det blev til begyndelsen på mere end 100 safarirejser over de næste 25 år. Vi hører om Afrikas myter og fortællinger, herunder om savannens beboere, masaierne, som er tilpasset deres miljø:

Løverne... har gennem talrige generationer lært, at de gør bedst i at holde sig langt fra savannens mennesker. Masaierne har nedlagt store banløver som obligatorisk manddomsprøve i mange hundrede år... Her bliver løverne kun gamle, når de ved, at mennesket er en farligere fjende end hyænen...

Om det moderne menneskes selvopfattelse skriver forfatteren:

Vi mennesker har fået evnen til at føle os som noget særligt og dermed også følelsen af, at vi er et evolutionært højdepunkt. Det er vi også, men kun i vores egen bevidsthed. Der skal et menneske til at forstå et menneske som noget særligt. Naturen er ligeglad. Her findes kun ét succeskriterium, nemlig overlevelse.

Filosofiske sværvægtene

For mig var bogens højdepunkt afsnittet Filosofiske sværvægtene, hvor forfatteren med elefanten som eksempel, overbevisende

udfordrer den skelnen, som vi historisk har draget mellem mennesker og dyr – herunder filosofen Descartes tanker om, at dyr er ubesjælede:

Jeg har set elefanter fjanke rundt i kærkommen regn... Jeg har set dem... gøre frodige grene tilgængelige for de mindste, hjælpe nyfødte på benene... Jeg har... set dem hilse glædestrålende på hinanden med alt, hvad der findes af snabel- og hovedgnidning efter blot få timers adskillelse.. Når mennesker kommer tæt nok på elefanter og store aber, falder muren, og vi forstår ikke længere grænsedragningens principper.

Det er et faktum, at såfremt elefantens egenskaber var begrænset til at gå rundt på alle fire og indtage rå mængder af planteføde, så ville størrelsen på dens hjerne være alt rigelig. Teoretisk set er det slet ikke nødvendigt med en hjerne på 5 kilo til at styre elefantens krop:

...man kan derfor spekulere på, hvilke andre egenskaber elefantens hjerne har udstyret elefanten med.

I afsnittet fremhæver forfatteren elefanternes komplekse kommunikation og højt udviklede følelsesmæssige egenskaber omfattende glæde, sorg, omsorg og kærlighed.

Fra psykologien ved vi at følelsesmæssig intelligens er en vigtig forudsætning for aktivt at kunne opretholde relationer. Det ser ud til at elefanten er ganske godt med her og benytter en højt udviklet kommunikationsform.

Forfatteren beskriver f.eks., hvordan to elefantflokkede med stor sikkerhed styrede mod hinanden fra en afstand af omkring 30 km, hvor de tydeligvis stod i en eller anden form for kontakt selv om de ikke kunne se hinanden. Elefanter kan opfange seismiske bølger med deres følsomme trædepuder, og det har også vist sig, at snablens to fingre har meget følsomme celler, der kan opfange lydsvingninger i jorden. Elefanten kan derfor lægge snablen mod jorden og opfange svingninger i det lave frekvensområde mellem 15 og 35 Hz.

Elefant følelser og evolution

Forfatterens observationer er interessante og problematiserer den traditionelle skelnen mellem mennesker og dyr. Hvad er sammenhængen eksempelvis mellem elefantens komplekse adfærd, store hjerne, følelsesfulde udtryk og aktive vedligeholdelse af slægtskabsrelationer? Bogen giver et tydeligt indtryk af, at disse ting hænger sammen, men giver ikke en tydelig evolutionær forklaring på følelsens betydning heri. Man kan derfor med rette tilføje, at netop glædesfølelserne, som kommer til udtryk i elefantens adfærd, kan have haft en afgørende betydning for elefantens evolution. Det har længe været et mysterium, hvorfor og hvorledes evolutionen har ført til udvikling af positive følelser (negative følelser som frygt og angst forstås som mekanismer til at undgå farer og sikre overlevelsen), når eksempelvis en fisk eller et krybdyr tilsyneladende klarer sig fint uden? Den nyeste forskning og neurovidenskab har klarlagt, at netop glædesfølelser kan have været afgørende faktorer bag menneskets evolution. Søren Rasmussens bog minder os om, at positive følelser sandsynligvis ikke kun er mennesket forundt, men også kan findes hos f.eks. elefanten. Vi deler i det mindste flere hundrede år millioner udviklingshistorie med elefanten og har udviklet os side om side de seneste 50 millioner år til dels i det samme miljø.

Og lad så elefanten selv få det sidste ord:

Vel er jeg til, sagde elefanten. Cogito ergo sum. Jeg tænker, altså er jeg!

Bogen er meget anbefalelsesværdig og tankevækkende. Den henvender sig til læsere med interesse for Afrika og for livets udvikling.

Søren Rasmussen: I begyndelsen var Afrika – historier om livets udvikling set gennem natur og mennesker i Afrika. Gyldendal 2011. 280 s., 299,95 kr. ■

Harald Moltke – Nordlysets Maler
Kunstmaleren Harald Moltke regnes for en af Danmarks betydeligste ekspeditionsmalere. Han malede i Island og Finland 26 enestående billeder af nordlys på videnskabelige ekspeditioner udsendt af DMI. I denne bog præsenteres disse billeder samt en række andre malerier af Moltke samt fotografier fra ekspeditionerne. Bogen er skrevet af pensioneret civilingeniør Peter Stauning, som siden 1965 har foretaget geofysiske observationer knyttet til nordlysene. Det er med andre ord en bog, hvor kunst og natur i høj grad mødes. Bogen er både på dansk og engelsk.

Peter Stauning: Harald Moltke – Nordlysets maler. Forlaget Epsilon 2011. 216 sider, 295,- kr.

Ole Rømer-Observatoriet – forskning og folkeoplysning i 100 år
Siden 1911 har der ligget et astronomisk observatorium i Århus. Ole Rømer-Observatoriet blev efter en turbulent start drevet af kommunen, indtil Aarhus Universitet i 1956 overtog det. Der har fra tid til anden været både kontroverser og trusler om lukning, men arbejdet på observatoriet har også bidraget til den danske astronomis udvikling. I dag forskes der ikke længere på stedet. Derimod udfylder observatoriet en vigtig folkeoplysende opgave.

Hans Buhl, Ole J. Knudsen og Axel V. Nielsen: Ole Rømer-Observatoriet – forskning og folkeoplysning i 100 år. 144 sider, 120,00 kr.